

ศึกษาเปรียบเทียบคติเกี่ยวกับความตายและการจัดการศพในพระพุทธศาสนา เถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

A Comparative Study of the Ideas of the Death and Funeral Arrangements in Theravada Buddhism and Brahmin-Hinduism

พระครูสังฆรักษ์ธณวัฒน์ เตชธมโม (ขำเมือง)

Phrakrusangkharak Thanavat Tajadhammo (Khammueng)

คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: 6201101014@mcu.ac.th

Received December 7, 2024; Revised January 28, 2025; Accepted: January 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาคติเกี่ยวกับความตายและการจัดการศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาคติเกี่ยวกับความตายและการจัดการศพพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และ 3) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบคติเกี่ยวกับความตายและการจัดการศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก คัมภีร์พระเวท งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่าพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีทัศนะเหมือนกันว่า พิธีศพเป็นพิธีกรรมที่บุคคลผู้ยังมีชีวิตอยู่ประกอบขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไป ดำเนินไปสู่วิถีทางแห่งสุคติตามที่ผู้มีชีวิตอยู่หวังไว้ ส่วนความแตกต่างกันนั้น (1) พระพุทธศาสนาเป็นเพียงทำบุญเพื่อส่งเสริมให้ผู้ตายเท่านั้น (2) ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มุ่งอำนวยความสะดวกให้เทพเจ้าประทานในสิ่งที่ตนปรารถนาให้ผู้ตายมีความสุข ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ พิธีศพของผู้บริสุทธิ์ เช่น นักบวช และพิธีศพของบุคคลทั่วไป ในประเด็นที่ต่างกัน พระพุทธศาสนาแบ่งเป็นพิธีศพของนักบวชกับฆราวาสและมีรายละเอียดในการประกอบพิธีแตกต่างกันตามวุฒิ ฐานันดรศักดิ์ แต่โดยภาพรวมแล้วจะเน้นการเผาเป็นสำคัญไม่เลือกชั้นวรรณะและยศศักดิ์ ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แบ่งประเภทพิธีศพออกเป็น 2 โดยกล่าวถึงพิธีศพที่ไม่เผาสำหรับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ บริสุทธิ์ เช่น นักบวช และพิธีศพที่เผาเป็นพิธีทั่วไป แต่บุคคลทั้งปวงและมีการแบ่งระดับชั้นของพิธีศพตามวรรณะทางสังคม แต่ทั้งนี้ก็มีวิธีการตามความเชื่อทางศาสนาเหมือนกัน คือการเผาและนำไปลอยในแม่น้ำคงคา เพื่อจะนำดวงวิญญาณไปสู่สุรวงสวรรค์

คำสำคัญ: คติเกี่ยวกับความตาย; การจัดการศพ; พระพุทธศาสนาเถรวาท; ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

Abstract

The objectives of this research article are: 1) to study the beliefs of the death and funeral arrangements in Theravada Buddhism, 2) to study the beliefs of the

death and funeral arrangements in the Brahmin-Hinduism, and 3) to comparative study the beliefs of death and funeral arrangements in Theravada Buddhism and Brahmin-Hinduism. This research is a qualitative study by studying and collecting information from the Tripitaka and the Vedas texts including the research papers. The results of study were found that: By conclusion, Buddhism and Brahmin-Hinduism have the same view that “A funeral ceremony is a ritual performed by a living person to support and promote the deceased” followings the path to happiness as the living person hopes. For the difference opinions, (1) Buddhism is only making merit to encourage the deceased. (2) Brahmin-Hinduism aims to beg the gods to grant what they wish for the deceased to be happy, which is divided into 2 types: (1) funerals for innocent people, such as priests, and (2) funerals for ordinary people. On different issues, Buddhism is divided into (1) funeral rites for monks and (2) for lay people. The details of the ceremony vary according to qualifications, royal title. But overall, Emphasis will be placed on cremation, not discrimination on caste and rank. The Brahmin-Hinduism classifies funeral ceremonies into 2 items by referring to (1) the funeral ceremony without cremation for those who are considered holy, such as priests, and (2) the cremation ceremony is a general ceremony. Anyways, all persons and funeral ceremonies are divided according to social castes. However, there is also a method according to religious beliefs, which is to burn it and float it in the Ganges River to lead the soul to heaven.

Keywords: Ideas of the Death; Funeral Arrangements; Theravada Buddhism; Brahmin-Hinduism

บทนำ

สัจธรรมคือความจริง ทุกชีวิตเกิดขึ้นมาบนโลกใบนี้ต้องมี แก่ เจ็บ และตายไปในที่สุดเกิดขึ้นย่อมมีดับไปเป็นธรรมดาหรือตามสภาวะธรรมของสังขารทั้งหลายที่ไม่เที่ยงเป็นไปตามวัฏจักรการเวียนว่ายตายเกิดของมนุษย์ เพราะมนุษย์ทุกคนในโลกนี้ไม่สามารถหลีกเลี่ยงความตายได้พ้น ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอันเป็นพื้นฐานแนวคิดของสังคมไทย ได้สอนให้คนตระหนัก ถึงสัจธรรมแห่งชีวิต โดยเฉพาะเรื่องความตาย ดังคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า ทุกสิ่งเกิดแล้วก็ต้องมีตาย สิ่งใดเกิดแล้วไม่ตายนั่นไม่มี เพราะสิ่งทั้งหลายมีความตายเป็นธรรมดา มีเกิดที่ใด มีตายที่นั่น (พระเทพวิสุทธิเมธี, 2536) การดำเนินชีวิตของคนในสังคมในปัจจุบันนี้ใหญ่มะโหฬารจะไม่นึกถึงความตายและเป็นสิ่งที่ทุกคนจะหลีกเลี่ยงไม่ได้เพราะเมื่อมีการเกิดดับเป็นของธรรมดา หรือตามสภาวะธรรมของสังขารทั้งหลายที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอนเมื่อมีคนเสียชีวิตลงในชุมชน ถือว่าเป็นงานใหญ่สำหรับชุมชน ทุกคนต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบช่วยเหลือกัน โดยจัดงานพิธีศพให้เรียบร้อยดีงามตามจารีตประเพณีของชุมชน (ชรินทร์ สันประเสริฐ, 2540) คนในสังคมในปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่จะใช้ชีวิตด้วยความประมาท โดยไม่คำนึงถึงเรื่องของการตายว่าเมื่อเราตายไปจะมีใครหรือญาติพี่น้องจะมาจัดศพให้เราหรือไม่ แต่ยังมีคนกลุ่ม

น้อยได้วางแผนการตายของตัวเองไว้ล่วงหน้า โดยบางคนได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรว่า เมื่อเขาตายไปแล้วให้จัดพิธีศพอย่างประหยัด เช่น ให้ใช้ดอกไม้แห้งแทนดอกไม้สดเพื่อเป็นการประหยัดในการใช้จ่าย ตั้งศพไว้ 3 วันก็เผา บางคนให้จัดพิธีศพอย่างสมเกียรติ ให้มีมหรสพทุกคืน จัดพิธีศพแบบงานรื่นเริง ไม่ให้โศกเศร้า เป็นต้น (พระราชวิสุทธิโสภณ, 2521) พิธีการจัดงานศพแต่ละเชื้อชาติศาสนา ก็มีความแตกต่างกัน ส่วนการจัดงานศพของชาวไทยนั้นได้กล่าวถึง การจัดพิธีศพที่ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมขั้นตอนและวิธีปฏิบัติ พิธีจัดงานศพทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยเริ่มตั้งแต่ตายจนถึงพิธีสังเคราะห์ และการทำบุญครบรอบ 7 วัน 50 วัน หรือ 100 วัน

การจัดการศพของผู้ตายก็จะมีพิธีกรรมที่มีความแตกต่างกันออกไปตามความเชื่อในวัฒนธรรมและประเพณีและค่านิยมที่ถือปฏิบัติกันมาในแต่ละบริบทของพื้นที่ ความสำคัญของพิธีกรรมการจัดงานศพทำให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ได้เห็นและได้เรียนรู้พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำศพว่ามีความสำคัญอย่างไร ในทางพระพุทธศาสนานั้นการจัดงานศพเริ่มมีมาตั้งแต่ที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน เมื่อพระพุทธศาสนาแผ่ขยายไปทั่วโลกพิธีกรรมทางศาสนาก็ตามไปด้วย ฉะนั้นพิธีกรรมจัดงานศพก็อยู่ในหนึ่งพิธีกรรมนั้น ในส่วนของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้นก็จะมีพิธีกรรมที่เหมือนกัน ก็คือก่อนจะเผาร่างกายนั้นซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายกันจะมีพิธีกรรมมากมายดังรายละเอียดที่จะค้นคว้าอธิบายต่อไปในบทที่สองและบทที่สาม ดังนั้น จึงมีการกำหนดตามประเพณี เพื่อสนับสนุนส่งเสริมหนุนนำให้วิญญาณของผู้ตายนั้นไปสู่สุคติ ในความเชื่อของพระพุทธศาสนาเถรวาท ชีวิตหลังความตาย มี 2 ลักษณะคือ สุคติและทุคติ ขึ้นอยู่กับการกระทำกรรมของแต่ละบุคคล ดังพุทธพจน์ว่า “เมื่อจิตเศร้าหมอง ทุคติก็เป็นอันหวังได้” “เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุคติก็เป็นอันหวังได้” (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่มที่ 12 ข้อที่ 70 หน้าที่ 62-63 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เมื่อมีความเชื่อทางด้านศาสนา จึงทำให้มีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาขึ้น เพื่อหนุนนำให้ดวงวิญญาณของผู้ตายได้ไปสู่สุคติ ไม่ว่าจะเป็นคติความเชื่อของพระพุทธศาสนาและคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ก็จะมีพิธีกรรมที่เหมือนกัน เพราะอิทธิพลของศาสนาจากที่เดียวกันคือประเทศอินเดีย

อินเดียเป็นประเทศหนึ่งที่เป็นอารยธรรมที่เก่าแก่ เป็นมรดกโลก มีความหลากหลายด้านวัฒนธรรมและพิธีกรรมนับตั้งแต่สมัยโบราณสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันโดยเฉพาะเรื่องของการทำพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย ชาวฮินดูเชื่อว่าสถานะที่พวกเขาเป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นผลมาจากการกระทำในชาติก่อน ถ้าพฤติกรรมของเขาในชาติก่อนชั่วร้ายมาก ๆ เขาอาจจะต้องประสบกับชีวิตที่ยากลำบากในชาตินี้ ดังนั้น เป้าประสงค์ของชาวฮินดูคือการได้หลุดพ้นจากกฎแห่งกรรม ดังนั้นการตายไม่ใช่เรื่องน่าเศร้ามากนักสำหรับชาวฮินดูดังที่ ท่านมหาตมะ คานธี(Mahatma Gandhi) ผู้นำของอินเดีย ได้กล่าวไว้ว่า “ความตายนั่น ไม่ว่าในกรณีใดย่อมเป็นการหลุดพ้นจากความทุกข์โศก มีโชหรือ ถ้าเช่นนั้นจะโศกาอาดูรทำไม ในเมื่อความตายมาถึง” (ชัยวุฒิ พิชะกุล, 2553) ฉะนั้นพิธีศพ จึงเป็นประเพณีสำคัญเมื่อรู้ตัวว่าจะตายก็จะให้ผู้ใกล้ตายทำความดีล้างบาปเช่น บูชาพระนารายณ์เชิญพราหมณ์มาเพื่อถวายแม่โค ฟังเทศนาจากพราหมณ์ นำเทวรูปมาวางใกล้ผู้จะตายเพื่อให้ใกล้ชิดกับเทพเจ้า เป็นต้น เมื่อมีคนตาย ศพของชาวฮินดูทั่วไปจะต้องนำไปเผาไฟ ยกเว้นศพเด็ก ศพพระ เพราะศพคนตายเหล่านี้ที่ไม่เผาไฟมีความเชื่อว่า ศพเด็กบริสุทธิ์ ศพนักบวช ศพที่ถูกงูเห่ากัด และศพหญิงที่ตายทั้งกลม เพราะถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์แล้ว ส่วนศพที่เผาเชื่อว่าไฟจะชำระบาปให้บริสุทธิ์มีการอาบน้ำศพ แต่งตัวด้วยเสื้อผ้า มีการจัดข้าวบิณฑังสังเวทวิญญาณผู้ตายแล้วห่อศพด้วยผ้าใหม่ ศพผู้หญิงมีสามี

แล้วก็จะห่อด้วยผ้าสีแดงสีแดง นอกจากนั้นห่อด้วยผ้าสีขาววางมัดบนแคร่ที่ทำจากไม้ไผ่เป็นเหมือนบันได ก็จะมีคนหามเป็นชาย 4 คน มีผู้ไปส่งศพเดินเป็นขบวน บางครั้งมีดนตรีนำ มีการสวดมนต์เป็นจังหวะและจะมีการกล่าวถึงพระเจ้าด้วยว่า “นามะนาม สัจจะแฮร์ ตลอดเส้นทางจนจะถึงริมแม่น้ำคงคา เมื่อถึงมาปสถานริมฝั่งแม่น้ำคงคา ญาติก็จะนำน้ำในแม่น้ำคงคามาล้างหน้าศพจากนั้นผู้เป็นพราหมณ์ก็จะนำศพลงไปจุ่มในแม่น้ำคงคาแล้วก็นำไปวางบนเชิงตะกอนหรือกองฟืนจึงจุดไฟเผา หลังจากนั้นนำอัฐิเถ้าถ่านไปลอยลงแม่น้ำ (ชัยวุฒิ พิชะกุล, 2553)

ประเพณีพิธีการที่เกี่ยวกับการจัดงานศพที่ปฏิบัติกันในพระพุทธศาสนานั้น มีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปตามเหตุปัจจัยต่างๆ เช่น ยุคสมัย สภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของแต่ละสังคมที่สะท้อนถึงความพยายามของมนุษย์ที่จะเชื่อมโยงระหว่างโลกที่ตนเองรู้จักกับโลกที่ลึกลับอันน่าสะพรึงกลัว เพื่อให้วิญญาณของผู้ที่จากไปอยู่อย่างมีความสุขตามความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย พิธีทำศพส่วนใหญ่จะสะท้อนให้เห็นถึงความหวาดกลัววิญญาณหรือผีของคนตาย ซึ่งมักเชื่อว่าผู้ที่ตายจะเปลี่ยนสภาพไปเป็นวิญญาณที่ดุร้าย อาจนำอันตรายมาถึงคนได้ ฉะนั้นขั้นตอนต่างๆ ของพิธีทำศพจะสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่ว่าความตายมิใช่เพียงจุดสิ้นสุดของชีวิตโดยสมบูรณ์เท่านั้น (ปราณี วงษ์เทศ, 2534)

ในสมัยพุทธกาลนั้น จะพบว่า เมื่อมีการตายเกิดขึ้นก็จะมีจัดการศพอยู่ หลายวิธี ได้แก่ การนำศพไปทิ้งไว้ที่ป่าช้าให้เป็นอาหารดังปรากฏในพุทธพจน์ว่า “สัตว์ย่อมเกิดและ ตายบ่อยๆ บุคคลทั้งหลายย่อมนำซากศพไปป่าช้าบ่อยๆ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 15 ข้อที่ 680 หน้าที่ 211 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การนำไปลอยที่แม่น้ำคงคาซึ่งไม่ว่าจะเป็นการจัดการศพด้วยวิธีการใดๆ ก็ตาม ก็จะมีพบว่าการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในการจัดการศพอยู่เสมอ นี่คือการประเพณี ที่เกี่ยวกับงานศพอย่างหนึ่ง และโดยเฉพาะการดำเนินการจัดการถวายพระเพลิงพระบรมสรีระของ พระพุทธองค์นั้น มีการประกอบพิธีอย่างสมพระเกียรติแต่แฝงไว้ด้วยความเรียบง่าย การจัดงานศพ ในสมัยพุทธกาลนั้น เน้นความสะดวกและรวดเร็ว เนื่องจากเห็นว่าศพของมนุษย์นั้นเป็นเหมือนก้อนไม้ที่ไร้วิญญาณ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 12 ข้อที่ 502 หน้าที่ 546 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การจัดพิธีศพของชาวฮินดูนั้นจะมีความแตกต่างกันตามวรรณะและสถานภาพทางสังคมของผู้เสียชีวิต อย่างไรก็ตาม ชาวฮินดูมีประเพณีและความเชื่อเกี่ยวกับความตายที่คล้ายคลึงกัน คือการที่ผู้ป่วยมีความต้องการที่จะไปเสียชีวิตที่แม่น้ำคงคา ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองพาราณสี หากไม่สามารถไปประกอบพิธีที่แม่น้ำคงคาได้ ชาวฮินดูก็สามารถประกอบพิธีศพที่แม่น้ำแห่งไหนก็ได้ตามแต่ความสะดวกและตามความศรัทธา แต่ส่วนใหญ่แล้วชาวฮินดูจะนิยมมาประกอบพิธีกรรมศพที่แม่น้ำแห่งนี้ เพราะแม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ของชาวฮินดู เป็นสายน้ำแห่งความศรัทธาที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวฮินดูนับตั้งแต่การเกิดจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต นักบุญส่วนใหญ่จะรวมตัวกันมาแสวงบุญที่นี่ ในเรื่องของพิธีกรรมการทำศพนั้น ชาวฮินดูมีความเชื่อว่า แม่น้ำคงคาคือแม่น้ำที่จะพาดวงวิญญาณของผู้เสียชีวิตไปสู่เทวโลกได้ จึงทำให้แม่น้ำแห่งนี้มีทั้งโรงแรมแห่งความตายสำหรับผู้ที่ต้องการจะมาเสียชีวิตที่แม่น้ำคงคาตั้งเรียงรายอยู่ริมแม่น้ำ

ในพิธีกรรมการทำศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น เรียกว่า อันตเยชฌิ หรืออันตรณะ หมายถึงบูชาญสสุดท้าย หรือกิจสุดท้าย เป็นพิธีกรรมประเภท “สัมสการ” หรือ สังสการ สัมสการ

แปลว่า “ความสับสน” หมายถึง พิธีกรรมตลอดชีวิตคนเรา เพื่อเปลี่ยนผ่านไปสู่ภาวะต่างๆ มีทั้งสิ้น 16 ประการ นับตั้งแต่เกิดไปจนตาย คำนี้ในไทยเราก็มักมาใช้ เช่นในภาคเหนือเรียกพิธีศพเจ้านายว่า “ส่งสการ” หรือในตำนานพราหมณ์เมืองนครพาราณสี เรียก “สรงการศพ” อันตรรกะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นและนิกาย แต่พิธีกรรมหลักๆ เหมือนกัน คือการเผาศพญาติพี่น้องจะห้ามศพไปที่แม่น้ำ ไปสู่บริเวณเผาศพ ซ้อมไม้พิน ถ้ามีเงินก็ใช้ไม้หอมเช่นไม้จันทน์ ชำระศพด้วยน้ำศักดิ์สิทธิ์ ให้กลืนน้ำศักดิ์สิทธิ์หรือใบกะเพรา ประพรมศพด้วยเนย แล้วผู้สืบทอดหรือผู้ “สปีนทะ” (ร่วมข้าวบิณฑคือถวายข้าวบิณฑให้ผู้ตายได้ตามลำดับ) จุดไฟเผาศพ ที่น่าสนใจคือ จะมีหม้อดินเผาใส่น้ำใบหนึ่ง ก่อนจะเผาศพ ผู้เผ่าจะทุบหม้อน้ำนี้และวางไว้ข้างศีรษะผู้ตาย และเมื่อเผาไหม้แล้วจะทำพิธี “กपाल กิริยา” คือใช้ไม้ไผ่เจาะกะโหลกให้เป็นรูหรือแตก เพื่อให้ดวงวิญญาณออกจากร่างกายเสร็จแล้วเก็บอัฐิไปลอยน้ำ ในระหว่างนั้นต้องถวายอาหารและน้ำแก่ผู้ตายอย่างน้อยสามวันทั้งเช้าและเย็น จะต้องไว้ทุกข์อย่างน้อยสิบถึงสิบหกว้น โดยการกินแต่อาหารง่ายๆ ที่ไม่มีเกลือปรุงรส และทำบุญให้ทานตลอดช่วงนั้น ที่สำคัญฝ่ายชายจะต้องโกนศีรษะ (เหลือปอยที่ทำหยอยไว้หน่อยหนึ่งสำหรับเป็นมวยผม เรียกว่าศิขาเป็นสัญลักษณ์ของชาวฮินดู)

พิธีการที่แตกต่างกันในส่วนของการจัดงานศพของชาวไทยในแต่ละท้องถิ่นนั้นได้กล่าวถึงพิธีการจัดงานศพที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาและรวบรวมข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีการจัดงานศพทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยเริ่มตั้งแต่ตายจนถึงเผา และหลังเผาแล้ว ซึ่งเป็นข้อมูลที่กล่าวถึงขั้นตอนพิธีการจัดงานศพ ผู้ทำการวิจัยจะได้แยกแยะรายละเอียดทุกขั้นตอนไว้เป็นข้อๆ เช่นในเรื่อง ของการเตรียมเครื่องใช้ในงานศพ ก็จะบอกถึงเครื่องใช้ตั้งแต่การเตรียมเครื่องนุ่งห่มของเจ้าภาพเป็นต้นไปตลอดถึงเครื่องใช้ในพิธีศพ จนกระทั่งเครื่องใช้ในพิธีทำบุญหลังการเผาศพแล้ว ในส่วนของการแปรรูปเก็บอัฐิ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงมารยาทในการไปงานศพที่ควรปฏิบัติ โดยแยกเป็น ประเภทไว้เช่นมารยาทในการไปอาบน้ำศพงานทำบุญศพงานเผาศพ (ดนัย ไชยโยธา, 2538)

พิธีกรรมการทำพระศพเจ้านายของเราที่ข้าราชการบริหารและราษฎรโกนศีรษะรับมาจากอินเดีย แตกต่างกับพิธีของพราหมณ์ไทยในพระราชสำนักซึ่งจะไม่โกนผมอย่างพราหมณ์อินเดีย เพราะถือว่าการโกนผมเป็น “ปาราชิก” เพียงแต่จะปลดมวยสยายผมเข้าในกระบวนพิธี(เรียกในหน้าที่นี้ว่า นาลิวัน) ซึ่งปกติพราหมณ์จะไม่ปลดมวยผมให้ผู้ใดเห็น การสยายผมจึงเป็นการแสดงความอาลัย โศกเศร้าสำหรับชาวฮินดู การตายนั้นจึงเป็นการเปลี่ยนผ่านไปสู่ภพภูมิอื่น และจะต้องกลับมาเวียนว่ายในสังสารวัฏจนกว่าจะบรรลุโมกษะ ผู้ตายอาจไปสู่โลกของบรรพบุรุษหรือ ปิตโลก (โลกของเทพบุตร) กลายเป็นปิตฤ (ภาคใต้เราเรียกเปรต หมายถึง ผีบรรพชน) หรือหากมีศรัทธากล้า ก็อาจได้รับพระกรุณาของพระเจ้าให้ไปสู่ ไวกูณฐ์โลกของพระวิษณุ หรือสวรรค์ของเทพเจ้าที่ตนนับถือโดยมิต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก ทศนคติและพิธีกรรมเรื่องความตายของพุทธ ฮินดู และศาสนาต่าง ๆ ในอินเดียคล้ายกัน เน้นความเป็นอนิจจังหรือความไม่เที่ยง และต่างน้อมนำให้เกิดการใคร่ครวญพินิจต่อชีวิตอย่างลึกซึ้ง ความตายในฐานะการมีชีวิตอยู่กับปัจจุบันขณะ คือการตายจากตัวตนที่สั่งสมไว้ในความคิด เป็นภาวะที่เข้าถึงการตายในทุกขณะของชีวิต เป็นการดำรงชีวิตอยู่ด้วยความตระหนักรู้ที่รู้เท่าทันต่อชีวิต รู้จักตนเองอย่างหมดจดบริบูรณ์ ความหมายของความตายจะปรากฏโดยไม่ต้องพยายามแสวงหา ด้วยเหตุนี้ความหมายของความตายจึงเป็นสิ่งเดียวกับความหมายของชีวิต (พระอารดินทร์ เขมธมโม (รัตนภู), 2549)

จากการศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับคติการจัดการศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จะเห็นได้ว่า หลังจากมนุษย์ได้สิ้นลมหายใจหรือตายแล้ว ก็จะนำไปประกอบพิธีกรรมตามหลักศาสนา ทั้งศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา มีถิ่นกำเนิดในที่เดียวกันคือประเทศอินเดีย ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเกิดก่อนพระพุทธศาสนาหลายพันปีได้เป็นต้นแบบของพิธีกรรมต่างๆตามหลักคัมภีร์พระเวท และต่อมาพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในท่ามกลางของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งมีวัฒนธรรมและพิธีกรรมเกี่ยวกับศพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่มีความเหมือนและความแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาพิธีกรรมคติความเชื่อเกี่ยวกับศพในทั้งสองศาสนาเพื่อเปรียบเทียบกันเพื่อให้ทราบความเหมือนและความแตกต่างเกี่ยวกับพิธีกรรมเกี่ยวกับศพในคติความเชื่อทางศาสนา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาคติเกี่ยวกับความตายและการจัดการศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาคติเกี่ยวกับความตายและการจัดการศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
3. เพื่อเปรียบเทียบคติเกี่ยวกับความตายและการจัดการศพในพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. รวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ในพระพุทธศาสนาเถรวาทศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา เป็นต้น และคัมภีร์ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ได้แก่ คัมภีร์พระเวท คัมภีร์อุปนิษัต คัมภีร์ภควัทคา เป็นต้น
2. รวบรวมข้อมูลชั้นทุติภูมิ (Secondary Sources) หมายถึง อรรถกถา งานเขียนนักปราชญ์ หนังสือ บทความ เอกสาร ตำรา วารสารงานวิจัย วิทยานิพนธ์และดุชนิพนธ์อันเป็นผลงานด้านวิชาการของนักวิชาการและนักวิจัยอื่นๆที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับการศึกษาเรื่องศึกษาเปรียบเทียบคติการจัดการศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูอันจะทำให้งานวิจัยครั้งนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น
3. นำข้อมูลที่ได้จากเอกสารปฐมภูมิและทุติภูมิ มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เปรียบเทียบคติความหมาย พิธีกรรมการทำศพ พิธีการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายทั้ง 2 ศาสนา คือ ในพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และสรุปประเด็นการศึกษาเรื่องคติการจัดการศพในพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ผลการศึกษา

1. คติเกี่ยวกับความตายและการจัดการศพในพระพุทธศาสนาเถรวาท สรุปได้ดังนี้
พระพุทธศาสนาเถรวาท มีทัศนะว่า พิธีศพ หมายถึง ระเบียบพิธีกรรมในการจัดการเกี่ยวกับศพของบุคคลที่ตายไปหรือร่างคนที่ตายแล้วมีคติความเชื่อว่าคนเมื่อสิ้นลมหายใจ ประภพของพิธีศพ

ทางพระพุทธศาสนานั้นมีประเภท คือพิธีศพในสมัยพุทธกาลและพิธีศพในสมัยปัจจุบัน มีลำดับขั้นตอนที่ต่างกันไปตามยุคตามสมัย (พระนพดล สุทธิธมโม, 2560) ส่วนเป้าหมายและคุณค่าของพิธีศพนั้นจะมีความสำคัญมาก เพราะเป็นข้อกำหนดให้ปฏิบัติต่อกันของคนในสังคม การทำพิธีศพนี้มีความแตกต่างจากศาสนาอื่นๆ ในการทำพิธีศพจะทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและทำให้เกิดความสามัคคีในญาติพี่น้อง และบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคม พิธีศพได้ทำสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล จึงกลายมาเป็นประเพณีนิยมที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ แต่ละท้องถิ่นพิธีกรรมอาจมีความแตกต่างกันบ้างในบางเรื่อง แต่มีวัตถุประสงค์เหมือนกันคือเพื่อเป็นการสักการะผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย และทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายให้ไปสู่สุคติ เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อคนตายไปแล้วย่อมไปเกิดภพใหม่ตามกรรมที่ตนได้ทำไว้

1. พิธีศพในสมัยพุทธกาล พิธีศพสมัยพุทธกาลดังกล่าวมานั้น มักจะจัดการศพโดยการเผา แต่ยังมีปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาบางแห่งที่มีการจัดการกับผู้ตายด้วยการฝังศพ ซึ่งการจัดการกับศพในลักษณะนี้ ไม่ได้กล่าวถึงขั้นตอนของพิธีกรรม เพียงแต่กล่าวถึงการนำศพไปทิ้ง หรือไปฝังเท่านั้น ดังกรณีบุตรของนางกิสาคีตมีตาย นางอุ้มร่างบุตรไปถามหายาเพื่อรักษา บุรุษคนหนึ่ง แนะนำให้ไปทูลถามพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงแนะนำให้นางไปหาเมล็ดพันธุ์ผักกาด จากเรือนของคน ที่ไม่มีใครตายเลย นางเที่ยวตระเวนถามหาเมล็ดพันธุ์ผักกาดนั้น ผลสุดท้ายก็หาไม่ได้ตั้งใจปรารถนา นางจึงทิ้งศพของบุตรไว้ในป่า เสร็จแล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 230 หน้าที่ 173-174 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2. พิธีศพในสมัยปัจจุบัน พิธีศพในยุคปัจจุบันนั้น ต้องมีการตระเตรียมในหลายด้านถ้าเป็นบุคคลธรรมดาที่ไม่ค่อยเท่าไร แต่ถ้าเป็นเจ้านาย ขุนนาง และพระเถระที่มีผู้คนนับถือมากแล้วจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เวลาเตรียมงานหลายวัน เพื่อที่จะให้ผู้ที่จะเคารพศรัทธาได้มาระลึกถึงคุณงามความดีจากหลักฐานทางโบราณคดีไทยพบว่าในระยะเวลานี้ หรือที่นักวิชาการเรียกว่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์หรือสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นหรือเมื่อประมาณ 2,000 ปีมาแล้ว พบว่าการเผาศพมีพัฒนาการมากยิ่งขึ้นกล่าวคือในช่วงระยะเวลานี้พบหลักฐานการเผาศพเกิดขึ้นและความหมายของการเผาศพ ก็มีแตกต่างกันออกไปเช่น การเผาศพเป็นวิวัฒนาการที่สำคัญของชุมชนโบราณอีกระดับหนึ่งในการจัดการศพของผู้ตาย เพราะการเผาศพผู้ตายโดยการเผานั้นนับเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญมาก เนื่องจากการบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพิธีกรรมดั้งเดิมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาหลายแสนหลายหมื่นปี และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ บ่งบอกถึงวิวัฒนาการของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่พัฒนาตนเองเข้าสู่สมัยหัวเลี้ยวหัวต่อประวัติศาสตร์ (นิรันดร์ ชัยนาม, 2512)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การจัดพิธีศพเป็นคตินิยมความเชื่อที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมในทางศาสนา เพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ล่วงลับ เป็นการสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ญาติผู้วายชนม์ ให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์เป็นการแสดงออกถึงน้ำใจที่ดีงาม การแสดงออกถึงน้ำใจต่อกันมี 3 ยาม คือยามจน ยามเจ็บ และยามจาก ซึ่งเป็นคตินิยมในทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายไปแล้วนั้นดวงวิญญาณของผู้ตายจะไปสู่สุรางค์สวรรค์ และปัจจุบันการประกอบพิธีศพนั้น ยังก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้ คือ (1) กำลังใจให้ผู้ที่อยู่เบื้องหลัง (2) ญาติได้พบปะสมาคมกัน (3) ได้ทำบุญอุทิศให้คนตาย (4) จัดการศพไม่ให้จุจาดตาต่อผู้พบเห็น (5) เพื่อระลึกถึงผู้ตาย (6) ให้โอกาสคนได้มาขอ

อโหสิกรรม (7) เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้มีชีวิตอยู่และ (8) เป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญู (พระครูคุณสารสัมพันธ์, 2545)

2. คิดเกี่ยวกับความตายและการจัดการศพพิธีศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สรุปได้ว่า ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีทัศนะว่า พิธีศพนั้นได้มีการพัฒนาการมาตามลำดับและสามารถมองเห็นวิวัฒนาการของความเปลี่ยนแปลงพิธีจากยุคก่อนพุทธกาลถึงครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน โดยครั้งพุทธกาลนิยมทำพิธีศพโดยการฝัง ต่อมาเมื่อความเชื่อในทางศาสนาฮินดูเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวอินเดีย จึงมีพิธีกรรม “สญฺวาสี” คือ การทำพิธีชำระบาปที่แม่น้ำคงคาของทั้งคนเป็นและคนตายขึ้นตามความเชื่อว่ามีน้ำคงคาไหลมาจากปากพระพรหม (พระมหาประมวล ฐานทตโต (บุลาคม), 2548) การตายในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น จะเป็นเรื่องของกาย ไม่เกี่ยวกับจิตใจเมื่อร่างกายซึ่งเปรียบเสมือนบ้านของวิญญาณชำรุดเสียหายหนักจนไม่อาจเป็นที่อาศัยของวิญญาณหรือชีวาตมันได้อีกต่อไป ชีวาตมันก็ออกจากร่างกายไปหาร่างใหม่อาศัยอยู่ต่อไป ดุจคนเมื่อเสื้อผ้าชุดไหนใช้ไม่ได้แล้วก็ทิ้งไป แล้วเอาชุดใหม่มาสวมใส่แทนก็ฉนั้นนั่น เหมือนคนถอดเครื่องนุ่งห่มชุดเก่าเสีย แล้วสวมชุดอื่นซึ่งเป็นชุดใหม่ฉนั้นใด ชีวาตมันที่มาอาศัยอยู่ในร่างกายก็ฉนั้นนั่น ทั้งร่างเก่าแล้วเข้าสู่ร่างใหม่ (พระมหาประมวล ฐานทตโต (บุลาคม), 2548)

จากมุมมองของศาสนาฮินดูการตายอาจเทียบได้กับการหลับและประสบการณ์หลังความตายไปสู่ความฝัน ความคิดและการกระทำของรัฐที่ตื่นขึ้นจะเป็นตัวกำหนดลักษณะของความฝันของเรา ในทำนองเดียวกันหลังจากความตายจิตวิญญาณประสบการณ์ผลของความคิดที่ให้ความบันเทิงและการกระทำที่มันดำเนินการในช่วงชีวิตบนโลก ประสบการณ์หลังความตายเป็นจริงกับจิตวิญญาณเช่นเดียวกับความฝันเป็นจริงกับคนที่ฝันและอาจดำเนินต่อไปได้นาน ๆ จากนั้นเมื่อจิตตื่นขึ้นหลังจากการนอนหลับนี้พบว่าตัวเองเกิดใหม่เป็นมนุษย์ ตามคัมภีร์ฮินดูบางคนหลังความตายอาจจะเกิดเป็นมนุษย์โดยไม่ต้องผ่านประสบการณ์ของสวรรค์หรือนรก ไม่มีการทำลายจริงในวิวัฒนาการทางจิตวิญญาณของจิตวิญญาณที่มีต่อความรู้ด้วยตนเอง แม้แต่จิตวิญญาณที่ล่วงเลยมาเป็นมนุษย์เกิดจากมนุษย์เป็นเพียงทางอ้อมเท่านั้น ชีวิตถัดไปของผู้ตายกำลังพิจารณาจากความคิดสุดท้ายของเขาในชีวิตปัจจุบัน พวกพราหมณ์ฮินดูจึงมีความเชื่อว่า การได้มาเกิดเป็นมนุษย์เป็นสิ่งประเสริฐยิ่ง เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสติปัญญามีเหตุผลมีความคิดริเริ่ม จึงสามารถที่จะทำกรรมดี บำเพ็ญตบะโยคะปฏิบัติสมณธรรม บำเพ็ญพรตถือเพศพรหมจรรย์ ซึ่งเป็นหนทางที่จะนำดวงวิญญาณของตนให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงแล้วเข้าไปอยู่ในภาวะเดียวกับพรหมันหรือปรมาตมันได้ดังนั้น การจัดงานศพของชาวฮินดูขึ้นมา จึงเป็นการจัดขึ้นเพื่อระลึกถึงความตาย และความตายจะจัดขึ้นในรูปแบบที่เป็นธรรมสม่าเสมอซึ่งกำหนดโดยพระเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์ฮินดูที่เก่าแก่ที่สุดที่เขียนขึ้นในภาษาสันสกฤต ตันพิธีกรรมต่างๆ จะแตกต่างกันตามพื้นที่ประเพณีและปัจจัยอื่นๆ พิธีกรรมส่วนใหญ่จะดำเนินการโดยครอบครัวด้วยพิธีกรรมบางอย่างที่ทำโดยนักบวช ชาวฮินดูที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ไม่มีผู้ก่อตั้ง มันสอนว่าพระเจ้าทรงอยู่ในแต่ละสิ่งมีชีวิตและวัตถุในจักรวาลและยังอยู่เหนือทุกสิ่งทุกอย่าง เชื่อว่าสาระสำคัญของแต่ละดวงวิญญาณคือพระเจ้า และจุดประสงค์ของชีวิตคือการตระหนักถึงสาระสำคัญของพระเจ้า โดยชาวฮินดูเชื่อว่าเมื่อคนตายวิญญาณซึ่งหมายถึงบุคคลที่ออกและความตายเกิดขึ้นกับร่างกายเท่านั้น ดังนั้น ส่วนใหญ่ครอบครัวจะเลือกการเผาศพ ไม่นานหลังจากความตาย

3. เปรียบเทียบคติเกี่ยวกับความตายและการจัดการศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนา

พราหมณ์-ฮินดู ดังนี้

จากการศึกษาเปรียบเทียบพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีทัศนะเหมือนกันว่า พิธีศพเป็นพิธีกรรมที่บุคคลผู้ยังมีชีวิตอยู่ประกอบขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ที่ย้ายไป ดำเนินไปสู่วิถีทางแห่งสุคติตามที่ผู้มีชีวิตอยู่หวังไว้ ส่วนความแตกต่างกันพระพุทธศาสนาเป็นเพียงทำบุญเพื่อส่งเสริมให้ผู้ตายเท่านั้น ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ประกอบพิธีมุงอ้อนวอนให้เทพเจ้าประทานในสิ่งที่ตนปรารถนาให้ผู้ตายมีความสุข ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ พิธีศพของผู้บริสุทธิ์ เช่น นักบวช และพิธีศพของบุคคลทั่วไป ในประเด็นที่ต่างกัน พระพุทธศาสนาแบ่งเป็นพิธีศพของนักบวชกับฆราวาสและมีรายละเอียดในการประกอบพิธีแตกต่างกันตามวุฒิ ฐานันดรศักดิ์ แต่โดยภาพรวมแล้วจะเน้นการเผาเป็นสำคัญไม่เลือกชั้นวรรณะ และยศศักดิ์ ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แบ่งประเภทพิธีศพออกเป็น 2 โดยกล่าวถึงพิธีศพที่ไม่เหมาะสำหรับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ เช่น นักบวช และพิธีศพที่เผาเป็นพิธีทั่วไปแต่บุคคลทั้งปวงและมีการแบ่งระดับชั้นของพิธีศพตามวรรณะทางสังคม แต่ทั้งนี้ก็มีวิธีการตามความเชื่อทางศาสนาเหมือนกัน คือ การเผาและนำไปลอยในแม่น้ำคงคา เพื่อจะนำดวงวิญญาณไปสู่สรวงสวรรค์

ขั้นตอนในการประกอบพิธีศพทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูคล้ายกันเริ่มตั้งแต่การชำระศพของผู้ตายให้สะอาดและประดับประดาศพให้ไม่อุจาดตามีการบำเพ็ญกุศลในระหว่างและมีการเผาเป็นที่สุด ส่วนประเด็นที่ต่างกันั้นพระพุทธศาสนามีพิธีกรรมที่ละเอียดอ่อนแฝงไว้ด้วยคติธรรม เช่น การประกอบพิธีศพของพระพุทธเจ้า มีการพันด้วยผ้าสี 1,000 ชั้น มีการปลงธรรมสังเวยตอนเผาปัจจุบันกลายเป็นการสวดพระอภิธรรมและมีพิธีกรรมเล็กๆ น้อยๆ ผสมผสานตามวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีธรรมเนียมเก็บอัฐิของบรรพบุรุษไว้เพื่อสักการบูชาอันแสดงถึงความกตัญญู กตเวทิตา ส่วนขั้นตอนพิธีกรรมเกี่ยวกับศพของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่แตกต่างนั้นจะเน้นพิธีการรวมญาติเพื่อแสดงถึงความรักในผู้ตายเน้นผู้เป็นผู้ประกอบพิธีไม่มีการเก็บอัฐิไว้หลังจากการเผาจะลงในแม่น้ำคงคาพร้อมทั้งเฝ้าอังคาร

เป้าหมายของการประกอบพิธีศพของพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเหมือนกัน คือ ต้องการชำระศพไม่ให้มีกลิ่นเหม็นอุจาดตาและเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทิตาทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายไปสู่สุคติภพที่ต่างกันคือ พระพุทธศาสนาเถรวาทมีเป้าหมายเพียงเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายเท่าที่ผู้ตายสามารถรับผลแห่งบุญนั้นไม่สามารถที่จะบังคับให้ผู้หนึ่งผู้ใดอำนวยความสะดวกให้ผู้ตายสมหวังได้ทั้งหมด ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ตายไปสู่สุคติภพด้วยการอ้อนวอนเทพเจ้าช่วยประคับประคองเอ็นดูให้เข้าสู่ภพภูมิที่ผู้ตายปรารถนาเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่

ทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีทัศนะเกี่ยวกับคุณค่าพิธีศพเหมือนคือการทำความดีอุทิศให้ผู้ตาย อันแสดงถึงคุณค่าของพิธีกรรมที่สื่อถึงเจตนารมณ์ของการอยู่ร่วมกันของบุคคลในสังคม ด้วยมิตรไมตรีมีการเอื้อเฟื้อกันทั้งเมื่อมีชีวิตอยู่และเมื่อทั้งสิ้นชีพไป ส่วนประเด็นที่ต่างกัน พระพุทธศาสนา มองในส่วนแยกย่อยตั้งแต่ผู้ตายญาติผู้ตายสังคมชุมชนและคุณธรรมของผู้ตายอันเป็นเหตุให้ระลึกถึงกันตามสถานทางสังคม เช่น ปู่ย่า พ่อแม่ มิตร ญาติ เพื่อน ครูบาอาจารย์ เป็นต้น จึงการตอบแทนระลึกถึงตามสถานะ ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมองโดยภาพรวมว่า มนุษย์นั้นเป็นวิญญาณอมตะที่ลงมาเกิดด้วยอำนาจของพรหมดำเนินชีวิตตามลิขิตของพรหม เมื่อสร้างกรรมหรือประกอบพิธีกรรมที่เป็นที่ยินดีแก่พรหม ก็จะกลับเข้าสู่อ้อมกอดของพรหมดังนั้น การประกอบ

พิธีกรรมเกี่ยวกับศพจึงมีการสวดอ้อนวอนบวงสรวงเพื่อให้พรหมยินดี

อภิปรายผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 จากการศึกษาวิจัยเรื่องคติเกี่ยวกับความตายและพิธีศพพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดภายหลังของศาสนาพราหมณ์ เพราะได้แยกหรือวิวัฒนาการมาจากศาสนาพราหมณ์ เพราะฉะนั้นประเพณีและวัฒนธรรมหลายอย่างก็ยังคงสืบทอดไว้ยังคงรักษาเอาไว้ เช่นพิธีทำศพของบุคคลที่ตายแล้ว ก็จะมีการจัดทำพิธีแบบพราหมณ์ แต่การจัดการเรื่องศพก็จะมีการแบ่งแยกชนชั้นต่างๆตามวรรณะ ตามพิธีกรรมของพราหมณ์ศาสนา ก็คือการเผาที่รินแม่น้ำ ลักษณะพิธีกรรมเผาศพตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ฮินดูนั้น จะมีจุดเด่นตรงที่ ชาวฮินดูจะไม่เก็บศพไว้นาน โดยจะจัดการศพด้วยวิธีการเผาไม่นานหลังการเสียชีวิต ศพจะถูกห่อหุ้มด้วยผ้า จากนั้นจะมีการโปรยดอกไม้เพื่อคลุมศพอีกชั้นหนึ่ง เมื่อเสร็จแล้ว ญาติหรือเพื่อนฝูงของผู้ตายจะนำร่างไว้ริ้วญาติขึ้นวางบนแคร่แล้วแบกไปยังพื้นที่ริมแม่น้ำ จากนั้นก็จะตั้งศพลงบนกองฟืนที่ทางญาติๆ ได้ไปจับจองซื้อเอาไว้ ถ้าในสมัยก่อนก็จะหาฟืนไม่ได้จากบริเวณนั้น เมื่อญาติผู้ตายมาครบแล้วก็จุดไฟเผาศพจนร่างเหลือเพียงเถ้าถ่าน ก็จะเก็บอัฐิที่หลงเหลืออยู่ไปลอยบนแม่น้ำที่อยู่ใกล้เคียง ก็เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีการนำอัฐิไปลอยในแม่น้ำนั้น เป็นส่วนที่มีความสำคัญของพิธีกรรมเผาศพตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ฮินดูในอินเดีย และสามัญชนทุกครัวเรือนก็มีการปฏิบัติตามประเพณีนี้จนเป็นจารีตของสังคม ซึ่งมีความแตกต่างศาสนาคริสต์และอิสลาม ส่วนศพที่ไม่เผาก็จะมีการยกไว้ เช่น ศพนิกบวช ศพเด็กที่บริสุทธิ์ ศพคนที่ถูกงูกัดตาย ศพคนที่ถูกฟ้าผ่า เป็นต้น เพราะมีความเชื่อว่า บรรดาศพเหล่านั้นวิญญาณได้ไปสู่สวรรค์แล้ว ในพิธีกรรมเบื้องต้นก็จะเหมือนกัน แต่ก็จะมีความแตกต่างกันออกไปของการจัดตามชนชั้นของวรรณะ แต่ในส่วนของพุทธศาสนาก็ยังคงไว้บางอย่าง จะมีกรณีดเว้นก็แต่เมื่อพิธีถวายเพลิงพระบรมศพขององค์สมเด็จพระพุทธเจ้า ที่บรรดาภิกษุผู้เลื่อมใสในพุทธศาสนาปรารถนาที่จะเก็บพระบรมสารีริกธาตุไปบรรจุไว้ในเจดีย์เพื่อบูชาสืบไป พระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระพุทธเจ้าจึงมิได้ถูกนำไปลอยในแม่น้ำตามความเชื่อของชาวฮินดูแต่อย่างใด ซึ่งก็นับว่าเป็นกรณีพิเศษจริงๆ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระสมุห์มงคล เกสโร (ติมาก) ที่ว่า การทำพิธีศพของบุคคลต่างๆ แตกต่างกันไป โดยจะยกมาเป็นตัวอย่างการจัดศพ 4 ระดับด้วยกันคือ ศพของพระพุทธเจ้า ศพของภิกษุ ศพของพระสงฆ์ และศพของสามัญชนทั่วไป การทำพิธีศพในทางพระพุทธศาสนานี้มีความแตกต่างจากศาสนาอื่นๆ ในการทำพิธีศพนั้นก็ทำให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่ญาติพี่น้อง และบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคม พิธีศพได้สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิก็มีการนำวัฒนธรรมประเพณีพิธีศพปฏิบัติตามด้วย จึงกลายมาเป็นประเพณีนิยมที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ (พระสมุห์มงคล เกสโร (ติมาก), 2551)

วัตถุประสงค์ที่ 2 ประเพณี และพิธีกรรมในคติเกี่ยวกับความตายและความเชื่อการทำศพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นพิธีกรรมส่วนหนึ่งที่บุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่จัดให้แก่บุคคลที่สิ้นชีวิตไปแล้ว ด้วยประสงค์ที่จะให้ดวงวิญญาณของผู้วายชนม์นั้นมีความสุข และไปอยู่ในสถานที่อันเป็นที่อยู่ของเทพเจ้าตามความเชื่อทางศาสนา ซึ่งในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้กล่าวถึงความหมายของความตายเป็นเบื้องต้นแล้ว คือ ในทัศนะของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู การตายคือ การหมดสิ้นความเชื่อใน ชีวิต การ

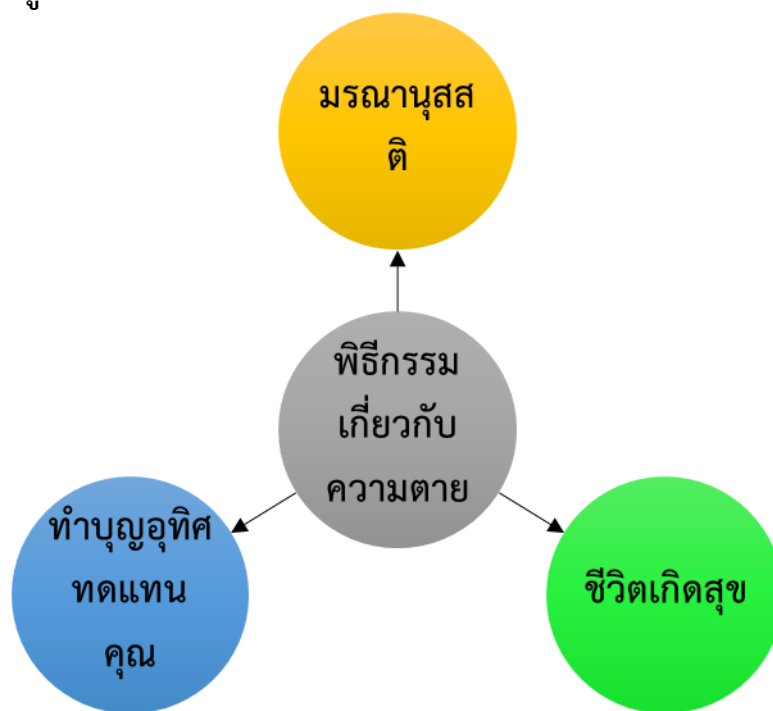

หมดลมหายใจ การตัดขาดจากกันระหว่างร่างกายกับวิญญาณ อันจะเป็นเหตุให้ดำรงชีพอยู่ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการหมดลมหายใจหมดสิ้นการบังคับตัวตน ดังที่กฤษณมูรติ ได้ให้ทัศนะของความตาย คือ ความตายเป็นสิ่งที่ไม่รู้ต่อการนิยามให้ความหมายที่ตายตัว ความตายเป็นภาวะไร้ความสับสนเนื่อง ความตายในฐานะการมีชีวิตอยู่กับปัจจุบันขณะ ด้วยเหตุนี้ความหมายของความตายจึงเป็นสิ่งที่เดียวกับ ความหมายของชีวิต ดังนั้น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เชื่อว่า วิญญาณเป็นอมตะจึงไม่ตายตามร่างกาย การตายเป็นเพียงวิญญาณออกจากร่างกาย เพราะร่างกายเดิมไม่สามารถอาศัยอยู่ได้วิญญาณก็ต้อง ออกไปหาที่อยู่อาศัยใหม่ ในส่วนของการทำศพนั้นพิธีกรรมการทำศพนั้นไม่มีแม้แต่โลงหรือหีบศพก็ไม่มี การใช้ เพราะชาวฮินดูไม่เก็บศพไว้นาน เมื่อมีผู้วายชนม์ก็จะห่อหุ้มศพด้วยผ้าประดับด้วยดอกไม้ วาง บนแคร่และนำไปประชุมเพลิงที่ระหว่างหามไปเผาที่ริมแม่น้ำ ญาติพี่น้องจะเปล่งคำว่า “รามนาม สัตยา แอ” แปลว่า พระนามของพระรามเท่านั้นจริงแท้ นัยว่าบอกทางผู้ตายให้ระลึกถึงพระเป็นเจ้า หรืออีกนัยหนึ่งคือบอกว่า สรรพสิ่งล้วนไม่จีรัง มีแค่พระนามของพระเป็นเจ้าเท่านั้นที่จริง เล่ากันว่า แม้แต่พระศิวะผู้สถิตในป่าช้าแห่งจักรวาลคือพาราณสีนั้นก็ท่อง “รามนาม” อยู่เป็นนิตย์ สอดคล้อง กับงานวิจัยของชัยวุฒิ พิชะกุล ที่ว่า ชาวฮินดูมีความเชื่อว่า การเผาศพ คือการชำระความสกปรกและ ความชั่วร้าย ดังนั้น เขาจึงไม่เผาศพที่มียัวว่า “บริสุทธิ์” เช่น นักบวช สาวพรหมจารี ทารก และคนที่ ชั่วมากจนต้องถูกเทพเจ้าลงโทษด้วยการให้กัดหรือถูกฟ้าผ่า ศพที่ไม่เผา หมายถึง ศพที่ไม่มีราศีไม่มี มลทินและไม่มีบาป มี 5 ประเภทได้แก่ 1) นักบวช 2) สาวพรหมจารี 3) ทารก 4) คนถูกงูกัดตาย 5) คนถูกฟ้าผ่า ศพของบุคคลที่จะไม่ทำศพด้วยการเผา เช่น เด็กที่ยังไม่มีฟันแท้ หรือสตรีที่ไม่มีสามี เขามักถ่วงน้ำ และที่สำคัญคือ “นักบวช” หรือสันยาสินีนักบวชนั้นเมื่อสิ้นชีวิต ถ้าปรารถนาจะสละทุกสิ่ง ก็มักให้ศิษย์ถ่วงศพหรือลอยศพไปตามน้ำ แต่โดยมากศิษย์มักอยากจะเก็บสรีระไว้เป็นที่ระลึกและสักการะ จึงมักฝังศพในดิน การตายของนักบวชนั้นถือว่าเป็น การเข้า “มหาสมาธิ” คือไม่ได้ตายในความหมายทั่วไป แต่เป็นการเข้าสู่สมาธิอันยิ่งใหญ่ อย่างสงบลึกล้ำ การทำศพนักบวชจะจัดให้อยู่ใน ทำนองสมาธิแล้วฝังไว้ใต้ดินโดยขุดลงไปลึกพอสมควร ฝังแล้วทำเนินดินหรือแท่นศิลาไว้ด้านบนเพื่อเป็นอนุสรณ์สถาน หากนักบวชถือวชิรณิกาย แท่นเหนือหลุมศพจะเป็นที่ปลูกต้นกะเพราหรือต้นตุลสี เรียกอนุสรณ์สถานแบบนี้ว่า “พจนทาวัน” หรือป่าแห่งความรักของพระกฤษณะ (ชัยวุฒิ พิชะกุล, 2553)

วัตถุประสงค์ที่ 3 เปรียบเทียบคติเกี่ยวกับความตายและการจัดการศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สรุปได้ดังนี้ เปรียบเทียบประเภทของพิธีศพ การจัดงานศพของชาวพุทธนั้น มีการจัดที่แตกต่างกัน ตามลักษณะของการตาย ซึ่งชาวพุทธได้แบ่งประเภทของการตายไว้ 2 ประเภท คือ 1) ตายดีหมายถึง การตายเพราะหมดอายุขัยที่เรียกว่าตายเพราะหมดเวรหมดกรรม 2) การตายร้าย หรือตายโหง เป็นการตายที่เกิดขึ้นด้วยฉับพลันทันด่วน มีการตายด้วยอุบัติเหตุการทั้งกลม การตายพราย เป็นต้น การจัดพิธีศพในสมัยปัจจุบันตามหลักพระพุทธศาสนานั้นก็จะจัดแบบเรียบง่ายเน้นการทำความดีที่เป็นบุญเป็นกุศลและความดีงาม ตามคติธรรมของชาวพุทธเมื่อมีการตายไปก็เป็นการล่วงลับไม่หวนกลับมาอีก ไม่ว่าเราจะเรียกร้องอย่างไรก็ไม่สำเร็จ ทำอย่างไรก็ไม่มียผล สอดคล้องกับงานของพระมหาคารบ ธรรมโร (หิรัญชาติ) ที่ว่าพุทธศาสนิกชนนั้น ได้ปรารถนาความตายอย่างนี้แล้วก็ทำสิ่งที่ดีงาม เป็นบุญเป็นกุศล ซึ่งได้ผลเป็นประโยชน์ที่เกิดขึ้น กล่าวคือประการที่หนึ่งได้ทำบุญอุทิศกุศลนั้นแก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้วประการที่สอง ผู้ที่เป็นพี่น้องและมิตรสหายเป็นต้น ก็จะได้นำเพื่คุณธรรม กล่าวคือ ได้แสดงความกตัญญูตเวทีตาธรรม แสดงความรำลึกถึงและตอบแทน

พระคุณของท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเป็นญาติและมิตรสหายของตนนอกจากนี้ ในส่วนของผู้ทำบุญนั้น ก็เป็นการสร้างความเจริญงอกงามในทางบุญทางกุศล สะสมบุญคือความดีไว้ในชีวิตของตนให้มากขึ้นไปด้วย (พระมหาคำรบ ธรรมโร (หิริญชาติ), 2547)

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการศึกษาเปรียบเทียบคติเกี่ยวกับความตายและการจัดการศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีทัศนะเหมือนกันว่า เมื่อคนที่ตายไปแล้วก็จัดการทำพิธีศพเป็นพิธีกรรมที่ญาติและบุคคลผู้ยังมีชีวิตอยู่ประกอบขึ้นเพื่อให้เกียรติแก่ผู้ล่วงลับไป และเป็นการส่งวิญญาณของผู้ตายไปสู่สุคติในภพใหม่ ในส่วนของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นก็หันมาทำความดีไว้เพื่อความไม่ประมาทในชีวิต ให้ประกอบอาชีพการงานอย่างมีสติและมีความสุข ความแตกต่างกันพระพุทธศาสนาเป็นเพียงทำบุญอุทิศให้ผู้ตายเท่านั้นส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ประกอบพิธีมั่งอ้อนวอนให้เทพเจ้าประทานในสิ่งที่ตนปรารถนาให้ผู้ตายมีความสุข สิ่งที่ได้คือได้องค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแบบเรียนรู้เรื่องประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นและของแต่ละศาสนา ที่สร้างความรักความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกันในงานศพนั้น จึงมีคำกล่าวไว้ว่าเป็นวันรวมญาติ

สรุป

พิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีทัศนะเหมือนกันว่า พิธีศพเป็นพิธีกรรมที่บุคคลผู้ยังมีชีวิตอยู่ประกอบขึ้นเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไป ดำเนินไปสู่วิถีทางแห่งสุคติตามที่ผู้ยังมีชีวิตอยู่หวังไว้ ส่วนความแตกต่างกันพระพุทธศาสนาเป็นเพียงทำบุญเพื่อส่งเสริมให้ผู้ตายเท่านั้นส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ประกอบพิธีมั่งอ้อนวอนให้เทพเจ้าประทานในสิ่งที่ตน

ปรารถนาให้ผู้ตายมีความสุข ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ พิธีศพของผู้บริสุทธิ์ เช่น นักบวช และพิธีศพของบุคคลทั่วไป ในประเด็นที่ต่างกัน พระพุทธศาสนาแบ่งเป็นพิธีศพของนักบวชกับฆราวาสและมีรายละเอียดในการประกอบพิธีแตกต่างกันตามวุฒิ ฐานันดรศักดิ์ แต่โดยภาพรวมแล้วจะเน้นการเผาเป็นสำคัญไม่เลือกชั้นวรรณะ และยศศักดิ์ ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แบ่งประเภทพิธีศพออกเป็น 2 โดยกล่าวถึงพิธีศพที่ไม่เผาสำหรับผู้ที่น่าบวชบริสุทธิ์ เช่นนักบวช และพิธีศพที่เผาเป็นพิธีทั่วไปแต่บุคคลทั้งปวงและมีการแบ่งระดับชั้นของพิธีศพตามวรรณะทางสังคม แต่ทั้งนี้ก็มีวิธีการตามความเชื่อทางศาสนาเหมือนกันคือ การเผาและนำไปลอยในแม่น้ำคงคา เพื่อจะนำดวงวิญญาณไปสู่สรวงสวรรค์

ข้อเสนอแนะ

1. **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** ควรนำแนวคิดและคตินิยมเกี่ยวกับความตายพิธีศพในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ไปประยุกต์ใช้กับการดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาทตามหลักธรรมทางศาสนา

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัย

2.1 ควรมีการศึกษาคติธรรมที่แฝงเร้นในพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายและการจัดการศพโดยการนำไปบูรณาการเกี่ยวกับการเรียนการสอนและการเผยแผ่ศาสนาให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม

2.2 ควรมีการศึกษากการประยุกต์ใช้หลักพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายและการจัดการศพกับการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

เอกสารอ้างอิง

- ชรินทร์ สันประเสริฐ. (2540). *มนุษย์กับสังคม*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ชัยวุฒิ พิชะกุล. (2553). *ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา*. รายงานวิจัย. สถาบันทักษิณคดีศึกษา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ดนัย ไชยโยธา. (2538). *ลัทธิศาสนาและระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินต์เฮาส์.
- นิรันดร์ ชัยนาม. (2512). *ประเพณีและวัฒนธรรมของเชียงใหม่และลานนาไทย*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ปราณี วงษ์เทศ. (2534). *พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป.
- พระครูคุณสารสัมบัน. (2545). *พิธีกรรมต่างๆ และขนบธรรมเนียมประเพณี*. กรุงเทพมหานคร: จิระการพิมพ์.
- พระเทพวิสุทธิเมธี. (2536). *มรณานุสติ*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พระนพดล สุทธิธมโม. (2560). *ศึกษาเปรียบเทียบพิธีศพในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาคำรบ ธมมธโร (หิรัญชาติ). (2547). มโนทัศน์เกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนา: การศึกษาเชิงวิเคราะห์. (วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหาประมวล ฐานตโต (บุลาคม). (2548). พาราณสีคืออินเดียแท้. นนทบุรี: บริษัท สำนักพิมพ์ ร่มธรรม จำกัด.
- พระราชวิสุทธิโสภณ. (2521). กรรมที่ปณี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ พิมพ์.
- พระสมุห์มงคล เกสโร (ดีมาก). (2551). ศึกษาปริศนาธรรมจากพิธีกรรมงานศพ: ศึกษาเฉพาะกรณี พิธีกรรม งานศพในอำเภอคลองขลุงจังหวัดกำแพงเพชร. (วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระอารดินทร์ เขมธมโม (รัตนภู). (2549). การศึกษามโนทัศน์เรื่องความตายของพระภิกษุมรุตติ. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 10, 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.